НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
Інститут проблем ринку та економіко-екологічних
досліджень

На правах рукопису

СТУДІНСЬКИЙ Володимир Аркадійович

Економіко-екологічні проблеми та шляхи розвитку природокористування в зонах впливу Чорнобильської АЕС

Спеціальність 08.08.01 - Економіка природних ресурсів
та природокористування

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Одеса - 1995

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Інституті проблем ринку та економіко-екологічних досліджень Національної Академії Наук України

Науковий керівник: кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник
Живицький О.В.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Сивачкова І.Ю.
кандидат економічних наук
Рассадникова С.І.

Провідна організація: Сумський Державний Університет
Міносвіти України, м.Суми

Захист відбудеться "18" травня 1995 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 05.12.01 для захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора наук в Інституті проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України за адресою: 270044, м.Одеса-44, Французький бульвар, 29.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Інституту проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України за адресою: 270044, м.Одеса-44, Французький бульвар, 29.

Автореферат розісланий "18" квітня 1995 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат економічних наук Тарананов М.Л.

I. Загальна характеристика роботи.

I.I. Актуальність дослідження. Аварія на Чорнобильській атомній електростанції є подією, яка пійшла далеко за межі проблем ядерної енергетики. Чорнобильська катастрофа зачепила проблеми політики і економіки, екології і медицини, етики і моралі. Чорнобильська аварія набула всепланетного змісту і, безумовно, вона стала поворотним пунктом в сучасній історії людства.

Достатньо зауважити, що атомна бомба, яка була скинута на Хіросіму, важила лише 4,5 тонни. Реактор же четвертого енергоблоку Чорнобильської АЕС викинув у атмосферу в вигляді мілкодисперсних частинок 50 тонн двоокису урана, високорадіоактивних нуклідів йоду-131, плутонія-239, нептунія-139, цезія-137, стронція-90 та багато інших радіоізотопів з різними періодами напіврозпаду. Ще близько 70 тонн палива було викинуто при аварії із периферійних ділянок активної зони. До цього ще слід додати 700 тонн радіоактивного реакторного графіту, що був розкиданий навколо реактора. І взагалі, Чорнобиль - це 300 Хіросім тільки по довгоживучому цезію-137, який вилетів за межі реактора і вкрив тисячі квадратних кілометрів території. Лише за попередніми підрахунками вчених, зокрема професора Ю.І.Корякіна, збитки від Чорнобиля складали 200 млрд. крб. /по курсу 1986 року/.

Дієвим засобом вирішення екологічних проблем території, що постраждали внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС повинен стати економічний механізм, який перешкоджає прогресії негативних наслідків аварії, а також сприяє більш оптимальному використанню економіко-екологічного потенціала края.

Зазначимо, що в даній роботі автор розглядає на прикладі північних районів Житомирської області економіко-екологічні проблеми та шляхи розвитку природокористування і охорони навколишнього природного середовища в зонах, що постраждали в результаті аварії на ЧАЕС.

Вирішення проблем в регіоні, що пов"язані з Чорнобильською катастрофою, вимагають комплексного підходу. В останній час створюються і виконуються програми як державні, так і регіональні, які спрямовані на вирішення питань соціально-економічного, еколого-економічного, гуманітарно-економічного змісту. До цього спонукає дія Закону України "Про охорону навколишньо-

го природного середовища", Закону України "Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи".

Система вищезказаних законів та програм дасть можливість більш-менш об"єктивно дати відповідь на питання, поставлені перед людиною Чорнобильською катастрофою.

Виключна актуальність чорнобильської теми полягає в необхідності запобігти в теперішньому і майбутньому подібних ядерних катастрофічних ситуацій в ім"я спасіння, оновлення та відновлення оточуючої нас природи і людства, а також в акцентуванні тісної взаємообумовленості людини і природи, економіки і екології. Не розуміння цього може привести до тяжких наслідків.

Теоретичні дослідження і практичні розробки з питань раціонального природокористування і охорони навколишнього природного середовища здійснювались вченими Ф.Ф.Давитая, Ю.А.Ізраелем, А.А.Мінцем, Ю.П.Лебединським, дослідження в сфері економічних проблем природокористування М.Я.Лемешевим, Т.Івановою, О.Ф.Залацьким, В.М.Степановим, С.К.Харичковим, О.В.Хивицьким, С.І.Христенком, В.Г.Сахаєвим та іншими. В останній час з"явились дослідження, які вивчають економіко-екологічні аспекти наслідків аварії на ЧАЕС. Зокрема це дослідження В.Удовиченка, В.Куценка, В.Антонова та інших.

1.2. <u>Мета дисертаційного дослідження</u> полягає в розробці науково-теоретичних основ створення системи оптимального природокористування і охорони навколишнього природного середовища в регіонах, що зазнали радіонуклідного забруднення.

У відповідності з поставленою метою та актуальністю проблеми, при виконанні дослідження передбачалось вирішення слідуючих <u>завдань</u>:

- вивчити сучасний стан навколишнього природного середовища в районах, що постраждали в результаті аварії на Чорнобильській АЕС і показати взаємозв"язок якості навколишнього природного середовища і ефективності виробничого процесу;

- визначити необхідність посилення соціально-економічного аспекта у формуванні економіко-екологічної політики в умовах зон, що зазнали радіаційного забруднення; запропонувати критерій соціальної оцінки зміни якості навколишнього природно-

го середовища;

- виявити особливості формування економіко-екологічної політики на території, що постраждала внаслідок аварії на ЧАЕС;

- дати визначення поняттю "фінанси природокористування", розглянути необхідність створення єдиної фінансово-кредитної системи: екологічний фонд - екологічний бюджет - екологічний банк;

- здійснити аналіз рекреаційного потенціала досліджуваного регіона;

- показати роль місцевих Рад народних депутатів у вдосконаленні економічного механізму управління природокористуванням.

1.3. В якості об"єкта дослідження розглядається економічно-екологічний потенціал навколишнього природного середовища території, що постраждали в результаті аварії на ЧАЕС, а також система управління природокористуванням в умовах цих територій.

1.4. Предметом дослідження виступають механізми і методи формування платежів за природокористування, напрямки використання цих засобів, які націлені на організацію цілісної системи оптимального природокористування та охорони навколишнього природного середовища в регіонах, що постраждали внаслідок радіаційного забруднення.

1.5. Методологія та методика дослідження. Теоретичною і методологічною базою дослідження є відповідні законодавчі державні акти, сучасні концепції в галузі удосконалення господарського механізму, охорони навколишнього природного середовища і раціонального використання природних ресурсів, а також погляди зарубіжних дослідників.

Інформаційною базою - матеріали Міністерства статистики України, Міністерства охорони здоров"я України, Міністерства України у справах захисту населення від наслідків аварії на Чорнобильській АЕС, дані Житомирського обласного управління статистики, виконкомів Житомирської обласної, Малинської районної та міської Рад народних депутатів, Малинської районної санітарно-епідемологічної станції, Малинського районного медичного територіального об"єднання, фактичний і статистичний матеріал монографій, збірників, періодичної преси по дос-

ліджуваній темі.

1.6. Наукова новизна. Основні положення дисертаційного дослідження характеризуються такими елементами наукової новизни:

- сформульовано концептуальні підходи до розробки комплексної програми перспективного розвитку досліджуваного регіону на основі якісної оцінки ресурсного потенціалу досліджуваного регіону;

- запропонований соціальний показник якості навколишнього природного середовища - коефіцієнт відхилення захворюваності;

- виявлена специфіка формування природоохоронної політики на досліджуваних територіях; розроблено методичні підходи до розрахунку економічних збитків від радіаційного забруднення;

- розглянута необхідність створення єдиної фінансово-кредитної системи, посилення ролі фінансів в управлінні природокористуванням і охороною навколишнього природного середовища;

- здійснено аналіз рекреаційного потенціалу досліджуваного регіону та прораховано соціальний ефект від можливого використання таких земель;

- запропоновано систему важелів механізму управління природокористуванням і охорони навколишнього природного середовища, яка спирається на вдосконалення взаємодії місцевих Рад народних депутатів, природоохоронного законодавства та місцевих природоохоронних органів.

1.7. Практична значимість роботи полягає в тому, що в ній розглянута сукупність проблем розвитку регіону, який постраждав у результаті аварії на Чорнобильській АЕС та розроблена комплексна програма перспективного розвитку досліджуваного регіону. Обгрунтована необхідність посилення ролі місцевих органів управління в організації природоохоронної роботи, як одного із важливих важелів механізму управління природокористуванням і охорони навколишнього природного середовища. Запропонована фінансова система: екологічний фонд - екологічний бюджет - екологічний банк. В результаті реалізації рекомендацій автора по зменшенню забруднення в досліджуваному регіоні, при забезпеченні досягнення необхідного стану природного середовища та можливостей його рекреаційного освоєння на території близько 100 гектарів соціальний ефект від можливого рекреаційного ос-

воєння цих територій складає більше, ніж 30 тисяч рекрезантів, а економічний ефект понад I млрд. карбованців /в цінах 1992 року/.

I.8. Апробація роботи. Основні положення дисертаційної роботи висвітлені та обговорені на: Республіканській науково-практичній конференції "Економічні методи управління: від теорії до практики" /Суми, 1991/, Республіканському семінарі "Економічний механізм природокористування і охорони навколишнього природного середовища в умовах переходу економіки України до ринкових відносин" /Івано-Франківськ, 1992/, Республіканській науково-практичній конференції "Механізм управління природокористуванням" /Суми, 1993/, III Міжнародній науковій краєзнавчій конференції "Велика Волинь: минуле і сучасне" /Житомир, 1993/, Всеукраїнській науковій краєзнавчій конференції "Житомир в історії Волині і України" /Житомир, 1994/, IУ Міжнародній науковій краєзнавчій конференції "Велика Волинь: минуле і сучасне" /Ізяслав, 1994/.

I.9. Публікації. За результатами проведених досліджень опубліковано 8 робіт із загальним обсягом 3,I д.а.

I.10. Структура роботи. Дисертація викладена на 119 сторінках друкованого тексту і складається із вступу, трьох розділів, висновків, переліку використаної літератури та додатків. Вона включає 9 таблиць, 6 малюнків, 14 формул, додатки на 6 сторінках, необхідних для доповнення змісту викладеного матеріалу. Список літератури включає 70 найменувань.

2. Основний зміст дисертаційної роботи.

У вступі обґрунтовується актуальність обраної теми, сформульовано мету й завдання дослідження, визначено предмет, об"єкт, методи дослідження, наукову новизну та практичне значення отриманих результатів цього дослідження.

У першій главі дається аналіз економіко-екологічного потенціалу та розглядаються аспекти формування економіко-екологічної політики в умовах зон, що постраждали в результаті аварії на Чорнобильській АЕС.

У другій главі розглянуті аспекти вирішення економіко-екологічних проблем територій, які зазнали радіоактивного забруднення, зокрема розглядаються питання плати за забруднення нав-

колишнього природного середовища, плати за використання природних ресурсів та формування і використання позабюджетного екологічного фонду й існування єдиної фінансової системи: екологічний фонд - екологічний бюджет - екологічний банк.

Проблеми та шляхи формування системи оптимального природокористування і охорони навколишнього природного середовища в чорнобильській зоні досліджується у третій главі. Також обговорюється питання ролі місцевих Рад народних депутатів у вдосконаленні економічного механізму управління природокористуванням.

У висновках узагальнюються результати проведених пошуків, на основі яких даються відповідні рекомендації.

3. Основні положення дисертаційної роботи.

3.I. Спираючись на результати дослідження сучасного стану навколишнього природного середовища, сформульовано концептуальні підходи до розробки комплексної програми перспективного розвитку досліджуваного регіону.

Аналіз стану природного потенціалу північних районів Житомирської області, що постраждали від аварії на ЧАЕС, а також можливих потужностей промислового виробництва, виявив необхідність вдосконалення концептуального підходу до системи природокористування та охорони навколишнього природного середовища в умовах радіаційного забруднення.

Концепція, що розглядається в роботі, грунтується на таких принципах: I/ всебічне використання нормативної бази, чітке дотримання законів та підзаконних актів з питань природокористування, охорони навколишнього природного середовища і захисту території та населення, яке постраждало від аварії на Чорнобильській АЕС; 2/ функціонування промислових та сільськогосподарських підприємств в умовах радіаційного забруднення повинно орієнтуватися на вдосконалення технічних засобів, технологічних процесів з метою максимального зменшення рівня радіонуклідів у виробленій продукції; 3/ широкомасштабний і періодичний контроль якості навколишнього природного середовища, включаючи водний і повітряний басейни, верхній земельний покрив, а також багаторічних насаджень; 4/ визначення і підготовка території, придатних в даних умовах для використання їх в рекреаційних

цілях; 5/ ресурсозбереження: використання вторинних ресурсів і відходів виробництва; 6/ дотримання на всіх рівнях суспільного виробництва та управління інтересів людини і держави.

3.2. Обгрунтована залежність якості навколишнього природного середовища та ефективності виробничого процесу і посилення цієї взаємодії радіоактивним забрудненням.

Площа забруднення сільськогосподарських угідь перевищила 4,7 млн. гектарів. Вражено майже 700 тис. гектарів лісів, 20% території України забруднено цезієм-137, з рівнем радіації 0,5 Кі/км^2 і вищим. Радіонуклідного забруднення зазнала Житомирська область на площі 13,9 тис.км^2, що становить 46,4% її загальної території.

Важливе місце в досліджуваному регіоні відведено сільськогосподарській сфері виробництва. У 1992 році північні райони Житомирської області виробили третину валової продукції сільського господарства, це близько рівня 1990 та 1991 років, проте значно менше, ніж у 1986 році. Посівні площі льону-довгунця та овочів зменшились в 1,7 та 2,6 рази відповідно. В 1992 році забрудненими районами вироблено овочів лише 1/5 частину від середнього обсягу за 1986-1990 рр. Закупки молока скоротились у 1992 році проти середньорічного за минуле п"ятиріччя на 40%, а в деяких районах на 56%.

Складність ситуації полягає в тому, що питома вага "брудного" молока постійно зростає. Лише в 1986 р. забруднене молоко було лише в 17% сільськогосподарських підприємствах Овруцького району, то в 1990 році - уже 70%. Великих втрат економіко-екологічному потенціалу досліджуваного регіону завдало забруднення значних земельних площ, а також вилучення їх з обороту сільського та лісового господарства.

Серйозну екологічну обстановку ускладнює виробнича діяльність підприємств, що забруднюють навколишнє природне середовище. В останній час об"єми викидів цих підприємств зросли на 1,8%. Викликає тривогу і застосування у сільськогосподарському виробництві гербіцидів, фунгіцидів, інсектицидів та інших хімічних речовин. Також негативний вплив на оточуюче середовище досліджуваного регіону здійснюють меліоративні роботи.

3.3. Визначена необхідність посилення соціально-економічного аспекта природоохоронної політики в забруднених зонах.

Тяжке економічне положення в державі вцілому посилене

низькою якістю навколишнього природного середовища особливо негативно впливає на життєвий рівень населення, яке проживає на територіях, що постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи.

Формування серйозної, збалансованої і правильної економіко-екологічної політики набуває особливого і відповідального значення особливо на забруднених територіях. Безперечно, що попередньою умовою формування економіко-екологічної політики є формування економічної оцінки якості навколишнього природного середовища регіону. Такою економічною оцінкою є виявлення стійких закономірностей між станом навколишнього природного середовища і результатами виробничо-господарської діяльності суспільства, розглянутих в п.3.2., Інтегральним показником якості навколишнього природного середовища є величина економічних збитків завданих внаслідок забруднення оточуючого середовища. Достатньо зазначити, що витрати на заходи, пов"язані з ліквідацією наслідків Чорнобильської катастрофи та соціальним захистом населення в Державному бюджеті України 1993 року становили 4,3% від загальних видатків, що практично дорівнює витратам на оборону держави.

Погіршення життєвого рівня населення пов"язано із цілим рядом причин: 1/ підвищення смертності працездатного населення, внаслідок чого є неминуче зменшення валових показників виробництва /при всіх інших рівних умовах/; 2/ зниження продуктивності фізичної та розумової праці,- як результат негативного впливу радіації на самопочуття населення; 3/ неможливість використання природних джерел існування та їх продуктів споживання - грибів, ягід і т.д. В зв"язку з цим виникла гостра потреба у посиленні соціально-економічного аспекта природоохоронної політики в забруднених зонах. Необхідно розширити систему пільг населенню, збільшити розмір визначених засобів на придбання чистих продуктів харчування, прискорити будівництво житла в екологічно чистих зонах і полегшити виїзд туди населення із забруднених територій.

3.4. <u>Запропонований соціальний показник якості навколишнього природного середовища - коефіцієнт відхилення захворюваності.</u>

Соціальними показниками якості навколишнього природного середовища є оптимальні параметри повітряного і водного басейнів та земельних ресурсів, які забезпечують стабілізацію

або покращення стану здоров"я людей. І тому критерієм соціальної оцінки зміни якості навколишнього природного середовища може бути коефіцієнт відхилення захворюваності населення в даному регіоні у порівнянні з умовно чистою зоною.

Цей коефіцієнт можна визначити за слідуючою формулою:

$$K_c = \Sigma_{зз} : \Sigma_{чз} \qquad /I/$$

де K_c - соціальний коефіцієнт; $\Sigma_{зз}$ - сумарна кількість захворювань на одиницю населення в забрудненій зоні / чол/рік /; $\Sigma_{чз}$ - сумарна кількість захворювань на одиницю населення в чистій зоні / чол/рік /.

Очевидно, що чим вищий коефіцієнт, тим стан справ у забрудненій зоні гірший. Не викликає сумніву також твердження, що $K_c \to min$.

Соціальні параметри є одним із дієвих важелів формування економіко-екологічної політики як в регіонах, що постраждали в результаті аварії на ЧАЕС, так і в більш широкому масштабі. Єдиним гальмом розробки комплексних показників якості навколишнього природного середовища є відсутність достовірної інформації. Медичний аспект у формуванні економіко-екологічної політики є ключовим. Адже зміна якості навколишнього природного середовища здійснює безпосередній вплив на якість відновлення особистого фактору. Погіршення стану здоров"я людей призводить до погіршення використання робочого часу у працездатного населення. Дане погіршення оцінюється як величина недоотриманої продукції. А це - теж прямі збитки підприємств.

3.5. Обгрунтована гостра необхідність в реалізації принципу ресурсозбереження у відповідності із сформульованою в роботі концепцією.

На сьогодні відсутня державна програма ресурсозбереження та утилізації відходів.

Проведення політики інвестицій у сферу ресурсозбереження набуває важливого значення у зонах, що постраждали в результаті аварії на ЧАЕС.

По-перше, інвестиціювання безвідходних виробництв дасть змогу зменшити забруднення навколишнього природного середовища стаціонарними джерелами в регіоні. По-друге, вкладання додаткових коштів дозволить покращити роботу природоохоронних

об"єктів: очисних споруд, водоочисних станцій, підприємств по переробці побутових відходів та інших комунальних служб. Адже проведення ефективної утилізації відходів покращує екологічну обстановку в регіоні.

Зацікавленість і стимулювання підприємств в ресурсозбереженні варто заохочувати через фінансово-кредитну систему, ціноутворення, тобто економічними методами, які повинні бути ув"язані не із завданнями по економії у вигляді процентного зниження норм витрат, а з конкретними /натуральними/ якісними показниками виробленої продукції та виконаних робіт, складовими яких є показники матеріалоємкості, металоємкості, що відображені в стандартах. В залежності від забезпечення підприємствами цих показників і потрібно перебудувати систему кредитування, оподаткування і ціноутворення, маючи на увазі певним чином зацікавити підприємства в їх дотриманні чи зниженні. Чим ефективніше буде здійснюватись в регіоні політика ресурсозбереження, раціонального використання всіх видів виробничих ресурсів, тим успішніше буде вирішуватись завдання охорони навколишнього природного середовища. Разом з тим є і зворотний зв"язок - необхідність збереження оточуючого середовища нагально вимагає економно витрачати її ресурси, утилізувати відходи, вторинні ресурси і отримувати максимальний кінцевий результат в розрахунку на одиницю витраченого продукту природи.

3.6. Розкрита суть та особливості формування економіко-екологічної політики в досліджуваному регіоні.

Основними аспектами формування економіко-екологічної політики в районах, що зазнали радіоактивного забруднення є:

- необхідність проведення економічної оцінки якості навколишнього природного середовища. Така оцінка повинна проводитися періодично, масштабно, включаючи земельні ресурси, атмосферу, водний басейн, продукти харчування і т.д.;

- потреба в розвитку відповідної соціальної сфери, розширення лікувальних спеціалізованих та профілактичних закладів;

- існування специфічності інвестування природоохоронної діяльності. Основою специфіки є існування радіоактивного забруднення. Це повинно визначити пріоритети здійснюваної політики в регіоні;

- неминучість врахування психологічного фактора, який набуває економічного змісту;

- необхідність формування цілісної фінансової системи управління природокористуванням, що повинно привести до зміни структури в управлінні природокористуванням, де нового значення набуває роль місцевих органів самоврядування;

- збереження та перспективний розвиток рекреаційних об"єктів місцевого значення.

3.7. Визначена роль плати за забруднення навколишнього природного середовища в системі економіко-екологічного механізму регулювання природокористуванням в умовах територій, які зазнали радіаційного впливу.

Питання плати за забруднення навколишнього природного середовища підприємствами, організаціями та установами набуває особливого значення в регіонах, що постраждали в результаті аварії на ЧАЕС. Економічні збитки від радіоактивного забруднення взагалі не компенсуються. Більше того невідомо в якому розмірі і кому доведеться їх оплачувати. В дисертації запропоновано розрахунок економічних збитків від радіоактивного забруднення у такому вигляді:

$$Э_{н/г} = \sum_{m=1}^{M} \sum_{j=1}^{K} \int_{0}^{Q_j} Z_{mj}\, dQ_j \qquad /2/$$

де $Э_{н/г}$ - народногосподарські збитки від радіоактивного забруднення /крб/; Z_{mj} - компенсаційні витрати, що виникли у m - і галузі в результаті надходження в навколишнє природне середовище I Кі j - го радіоактивного ізотопу / крб/Кі/км^2 /; Q_j - об"єм j - го радіоактивного ізотопу, що надійшов у навколишнє природне середовище / Кі/км^2 /.

Платежі за забруднення навколишнього природного середовища, розрахованих на основі отриманих абсолютних значень економічних збитків, знаходяться в прямопропорційній залежності від них.

3.8. Дано визначення поняття "фінанси природокористування" відповідно сучасному стану розвитку економічних відносин - ринкових.

Сучасному стану ринкових відносин повинно відповідати визначення поняття "фінанси природокористування", а також їх роль і місце в цілісній системі управління природокористуванням. Фінанси природокористування - це сукупність різних економічних методів і прийомів для досягнення максимальних ре-

зультатів в управлінні природокористуванням і охорони навколишнього природного середовища. Фінанси природокористування покликані здійснити вирішення питань кінцевого переходу економіки до ринку з урахуванням пріоритету екологічних проблем і потреб.

Для посилення ролі фінансів в управлінні природокористуванням і охорони навколишнього природного середовища необхідно створити умови їх дієвого функціонування. Економічною основою фінансів є сфера матеріального виробництва, яка з одного боку є джерелом, що живить фінанси, а з іншого - основний напрямок їх витрат. Фінанси природокористування повинні визначити залежність виробничого процесу від його еколого-економічних результатів.

3.9. Розглянута необхідність створення та функціонування єдиної фінансово-кредитної системи.

В умовах територій, які постраждали від аварії на ЧАЕС, функціонування фінансово-кредитної системи повинно спиратись на слідуючі принципи: 1/ суворе цілеспрямованість використання засобів; 2/ контроль та облік оборотних засобів; 3/ надання широких повноважень низовим ланкам в ієрархічній структурі системи; 4/ існування комплексу пільг в наданні кредитів і фінансування природоохоронних заходів; 5/ тісний економічний зв'язок всіх ланок системи з єдиною фінансовою системою держави; 6/ дотримання існуючого природоохоронного і фінансового законодавства.

Фінансово-кредитна система повинна представляти логічну цільну сукупність слідуючих ланок: екологічний фонд - екологічний бюджет - екологічний банк.

Екологічний фонд ми визначили як обумовлену адміністративно-територіальним поділом і бюджетною системою держави частину економічних відносин у суспільстві в сфері природокористування, пов'язаних із формуванням, розподілом на природоохоронні цілі, соціально-економічний розвиток і задоволення потреб в якості навколишнього середовища. Місцеві фонди охорони природи повинні створюватись при виконавчих комітетах Рад народних депутатів базового рівня з метою фінансування територіальних заходів по охороні навколишнього природного середовища, тобто мають цільове призначення.

Виходячи з того, що кожний місцевий бюджет по відношенню до всіх фінансових планів місцевого господарства /в т.ч. і до фінансового плану екологічного фонду/ виступає як основний план, бюджет екологічного фонду можна розглядати в якості складової частини місцевого бюджету, що володіє певною самостійністю в його складанні і виконанні у відповідності з вимогами єдиної фінансової політики.

Заключною ланкою пропонованої системи стане мережа територіальних екологічних банків, які стануть центром, котрий об'єднує та координує його засновників і колективних членів у розв'язанні найважливіших завдань. Стосовно до території, яка постраждала від аварії на ЧАЕС, необхідно створити сітку екологічних банків "Чорнобиль". В цьому банку будуть концентруватись фінансові ресурси підприємств, організацій, фірм, компаній, а також вільні засоби екологічних фондів і бюджетів.

3.10. Здійснено аналіз рекреаційного потенціалу досліджуваного регіону.

В систему рекреаційного потенціалу досліджуваного регіону входять санаторії, будинки відпочинку, дитячі табори, природні заповідники, державні заказники, парки відпочинку, тощо. Широка мережа рекреаційних об'єктів насамперед пов'язана з наявністю значних лісових ресурсів.

Аварія на ЧАЕС знищила не тільки можливість використання багатьох рекреаційних об'єктів за прямим призначенням сьогодні, а і в перспективі.

Неможливість суцільного оздоровлення населення в чистих екологічних зонах вимушує вдаватися до можливостей рекреаційних об'єктів місцевого значення.

В результаті рекомендацій автора по зменшенню забруднення в досліджуваному регіоні, при забезпеченні досягнення необхідного стану навколишнього природного середовища та можливостей його рекреаційного освоєння на території близько 100 га, соціальний ефект від можливого рекреаційного освоєння складе більш, ніж 30 тис. рекреантів, а економічний ефект більше 1 млрд.крб. /в цінах 1992 р./.

3.11. Доведена необхідність посилення ролі місцевих Рад народних депутатів у здосконаленні економічного механізму управління природокористуванням.

Надання широких повноважень і фінансової незалежності органам місцевого самоврядування та управління дозволить вирішувати більш ефективно питання природокористування і охорони навколишнього природного середовища на території, яка зазнала радіонуклідного забруднення в результаті аварії на Чорнобильській АЕС.

Одним із важливих аспектів діяльності місцевих Рад народних депутатів є створення системи екологічного моніторингу. Постійне спостереження і дослідження навколишнього природного середовища дасть можливість місцевим органам влади правильно формувати свою програму дій у природоохоронній галузі.

Існує необхідність привидення у відповідність законодавства, що регулює відносини в галузі природокористування між місцевими органами влади, підприємствами, правозахисними органами та приватними особами.

4. Загальні висновки та рекомендації.

1. Розв"язання проблеми розробки комплексної програми перспективного розвитку досліджуваного регіону потребує серйозного концептуального підходу, вона повинна спиратись на результати досліджень сучасного стану навколишнього природного середовища, якісні оцінки ресурсного потенціалу регіону. Запропоновані заходи дозволяють переорієнтувати промислову та соціальну інфраструктури територій, що постраждали внаслідок аварії на ЧАЕС, на перспективний напрямок використання потенційних можливостей навколишнього природного середовища за допомогою посилення економічних методів управління на природокористування.

2. Визначена необхідність посилення соціально-економічного аспекту природоохоронної політики в забруднених зонах. В зв"язку з погіршенням життєвого рівня, а також стану здоров"я населення, проживаючого на забруднених територіях необхідно розширити систему пільг: 1/ збільшити розмір визначених засобів на придбання чистих продуктів харчування, 2/ прискорити будівництво житла в екологічно чистих зонах; 3/ забезпечити оздоровлення всього населення і т.п. Критерієм соціальної оцінки зміни якості навколишнього природного середовища може бути коефіцієнт відхилення захворюваності населення в даному регіоні у порівнянні з умовно чистою зоною.

3. Формування природоохоронної політики на досліджуваних територіях повинно враховувати специфіку цих територій, пов"язану з існуванням радіаційного забруднення та його наслідків.

4. Фінанси природокористування визначені як сукупність різних економічних методів і прийомів для досягнення максимальних результатів в управлінні природокористуванням і охорони навколишнього природного середовища.

5. В результаті реалізації рекомендацій автора, при забезпеченні досягнення необхідного стану навколишнього природного середовища та можливостей його рекреаційного освоєння на території близько 100 га, соціальний ефект від можливого рекреаційного освоєння складе більше, ніж 30 тис. рекреантів, а економічний ефект більше 1 млрд.крб. /в цінах 1992 р./.

6. Напрямки вдосконалення існуючої системи управління природокористуванням в досліджуваному регіоні, що підтримані посиленням ролі місцевих Рад, а також розширенням їх прав дадуть можливість найбільш повно і ефективно використовувати потенціал краю, обмежити зростання негативних результатів Чорнобильської катастрофи.

5. Основні положення дисертації опубліковані в таких роботах:

1. Малинщина: економічно-екологічний аспект.- Малин, 1995.- 30 с. /в співавт./.

2. Економічно-екологічні проблеми України і шляхи розвитку рекреаційного господарства і природокористування в умовах переходу до ринкових відносин // Сучасний стан та проблеми розвитку економічної науки в Україні. Зб.наук.праць.- Тернопіль. вид. "Інфостер", 1993, с.207-209 /в співавт./.

3. Земельна рента на Малинщині // Тези міжнародної наукової краєзнавчої конференції.- Житомир, 1993, с.60-61.

4. Теоретические и прикладные проблемы управления и совершенствования развития рекреационного природопользования в курортных и административных регионах // Механизм управления природопользованием. Тезисы докладов республиканской научно-практической конференции.- Сумы, 1993, с.68-70 /в співавт./.

5. Еколого-економічна характеристика районів Житомирської області, які постраждали в результаті аварії на ЧАЕС // Матеріали міжнародної наукової краєзнавчої конференції.- Хмельницький - Ізяслав - Шепетівка, 1994, с.613-615.

SUMMARY

Studinsky V.A. Economical - Ecological Problems, Ways of Using Nature in Areas Suffered from Chernobyl Nuclears Power Plant.

The submit on thesis for a candidat`s degree on economical sciences by speciality 08. 08. 01 - Economics of natural resources and natural using. Institute of market problem and economical - ecological investigations National Academy of Science, Odessa, 1995.

The presented essay contains theoretical research of mechanism and methods of using nature and enviroment protection in danger zones suffered from Chernobyl Nuclears Plant`s accident for the purpose complex use of economical - ecological potential of the region. It is afact that intensification of the social economic aspect of the nature protection polisy, reorientation of industrial and agricultural infrastructure extending the rights of the local Soviet concerning their using nature makes it possible to limit the progression of Chernobyl accident`s negative result, to rise the efficiency of expenditures connected with the restoration of this territory. It is proposed to strenathen the role of finances in using nature as a device of economical - ecological control mechanism of using nature in the investigated region.

АННОТАЦИЯ

Студинский В.А. Экономико - экологические проблемы и пути развития природопользования в зонах влияния Чернобыльской АЭС.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.08.01 - Экономика природных ресурсов и природопользования. Институт проблем рынка и экономико-экологических исследований НАН Украины, Одесса, 1995.

Защищается рукопись, содержащая теоретические исследования механизмов и методов управления природопользованием и охраной окружающей природной среды в условиях зон, которые пострадали от радиационного загрязнения в результате аварии на ЧАЭС, с целью комплексного использования экономико-экологического потенциала края. Установлено, что усиление социально-экономического аспекта природоохранной политики, переориентация промышленной и сельскохозяйственной инфраструктуры, расширение прав местных Советов в вопросах природопользования, позволяет ограничить динамику роста негативных результатов Чернобыльской катастрофы, повысить отдачу затрат, связанных с восстановлением этих территорий. Предложено усиление роли финансов природопользования, как инструментария экономико-экологического механизма управления природопользованием в исследуемом регионе.

Ключові слова: економіко-екологічна ефективність, радіоактивне забруднення, фінанси природокористування.

Здано до друку 29.03.85р. Формат 60х84/16. Офс. друк. Тираж 100 примірників. Видруковано в друкарні Житомирського облуправління статистики. 262003, Житомир-3, вулиця Яна Гамарника, 6-а.